

PAŃSTWO I SPOŁECZEŃSTWO

STATE AND SOCIETY

E-ISSN 2451-0858 ISSN 1643-8299

ROK XXV: 2025, NR 1

DOI: 10.48269/2451-0858-pis-2025-1-008

Data wpłynięcia: 12.09.2024

Data akceptacji: 5.12.2024

STUDENCKI KONKURS ARCHITEKTONICZNY „PLAC TARGOWY GRZEGÓRZECKA” W KRAKOWIE JAKO EKSPERYMENT DYDAKTYCZNY

Piotr Wróbel

dr inż. arch., Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie, Wydział Architektury i Sztuk Pięknych
<https://orcid.org/0000-0002-6153-0481>

Streszczenie

W roku akademickim 2022/2023 na Wydziale Architektury i Sztuk Pięknych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego przeprowadzono konkurs studencki na Projekt Roku i Nagrodę Stowarzyszenia Budowniczych Domów i Mieszkań. Tematem projektu był teren placu targowego pomiędzy Halą Targową a zmodernizowaną linią Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej w Krakowie. W konkursie wzięły udział prace wyłonione z wszystkich projektów wykonanych w ramach ćwiczenia semestralnego o programie poszerzonym w stosunku do realizowanego zwykle zadania standardowego.

Celem badań przedstawionych w artykule jest ocena możliwości i metod zintegrowanego nauczania łączącego teorię z praktyką przez konfrontowanie podejścia studentów, nauczycieli akademickich i deweloperów do realnych problemów przekształcania miejskiej zabudowy. W artykule krytycznej analizie poddano uzyskane efekty eksperymentu dydaktycznego, wskazując jego przeważające mocne i pozostające w mniejszości słabe strony.

Słowa kluczowe: nauczanie architektury, eksperyment dydaktyczny, studencki konkurs architektoniczny

Student Architectural Competition „Plac Targowy Grzegórzecka” in Krakow as a Didactic Experiment Abstract

In the academic year 2022/23, the Faculty of Architecture and Fine Arts of the Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University held a student competition for the Project of the Year and the Award of the Association of Home and Apartment Builders (Stowarzyszenie Budowniczych Domów i Mieszkań). The subject of the project was the area of the market square between the Market Hall and the modernized line of the Fast Commuter Rail in Krakow. The competition included works selected from all projects completed as part of a semester exercise with an extended program compared to the standard task usually carried out.

The aim of the research presented in the article is to assess the possibilities and methods of integrated teaching combining theory with practice, by confronting the approach of students, academic teachers and developers to the real problems of transforming urban development. The article critically analyzes the obtained effects of the didactic experiment, indicating its prevailing strengths and the remaining weaknesses.

Key words: teaching architecture, didactic experiment, student architectural competition

Wprowadzenie

W semestrze letnim w roku akademickim 2022/2023 na Wydziale Architektury i Sztuk Pięknych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, we współpracy ze Stowarzyszeniem dla Edukacji Architektonicznej, przeprowadzono konkurs na Studencki Mieszkaniowy Projekt Roku „Plac Targowy Grzegórzecka” i Nagrodę Stowarzyszenia Budowniczych Domów i Mieszkań (SBDiM; inicjator konkursu). Tematem konkursu był teren placu targowego znajdujący się pomiędzy Halą Targową a zmodernizowaną linią Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej (SKA) w Krakowie.

Prace konkursowe powstały w ramach ćwiczenia semestralnego na 2. roku studiów na podstawie programu poszerzonego w stosunku do realizowanego zwykle zadania standardowego. Wszystkie prace zostały wcześniej ocenione i stanowiły podstawę zaliczenia semestru z przedmiotu kompozycja architektoniczna¹.

Wybór tematu i lokalizacji projektu wynikał z faktu, że jest to miejsce podlegające w ostatnich latach poważnym przekształceniom w ramach inwestycji infrastrukturalnych, posiadające jednocześnie duży niewykorzystany potencjał rozwojowy. We wszystkich opracowaniach planistycznych i urbanistycznych Krakowa ulica Grzegórzecka należy do głównych ciągów śródmiejskich kształtujących strukturę przestrzenną miasta.

¹ W czerwcu 2023 r. komisja kwalifikacyjna złożona z nauczycieli prowadzących zajęcia: prof. dr. hab. inż. arch. Krzysztofa Ingardena, mgr. inż. arch. Piotra Urbanowicza, dr. inż. arch. Pawła Maryńczuka i dr. inż. arch. Piotra Wróbla (koordynatora przedsięwzięcia ze strony WAiSP KA-AFM), nominowała do finału konkursu dziewięć projektów studentek i studentów: Tetiany Borovkovej, Wiktorii Bryl, Rafała Burtana, Katarzyny Cieślak, Matyldy Grojec, Aurelii Kuleszy, Volhi Maslenkovej, Adriana Mazurkiewicza i Joanny Mikołajec.

Cel, metoda i uzyskane wyniki badań

Celem badań zaprezentowanych w artykule jest ocena możliwości i metod integrowania nauczania z praktyką przez konfrontowanie podejścia studentów, nauczycieli akademickich i deweloperów do realnych problemów przekształcania miast, w zgodzie z potrzebami społecznymi, uwarunkowaniami funkcjonalnymi, ekonomicznymi i środowiskowymi, a także zasadami kompozycji architektoniczno-urbanistycznej.

W badaniach zastosowano metodę obserwacyjną i porównawczą w odniesieniu do wszystkich etapów procesu dydaktycznego: postępów prac studenckich, sposobów prowadzenia projektów w grupach ćwiczeniowych, dyskusji w czasie przeglądów i prezentacji projektów końcowych. Podjęto także próbę usystematyzowania najskuteczniejszych metod dydaktycznych oraz zagadnień sprawiających studentom największe trudności.

Uzyskane wyniki zostały zebrane w formie uogólnionych wniosków i postulatów sformułowanych na końcu artykułu. Badania mają charakter teoretyczny i aplikacyjny oraz stanowią materiał możliwy do wykorzystania w kolejnych wspólnych przedsięwzięciach WaiSP i zainteresowanych partnerów działających na rynku budowlanym.

Nauczanie architektury

Pytanie o to, jak uczyć architektury, pozostaje aktualne w każdym czasie, jednak praktycznie nigdy nie znajduje się na nie pełnej, satysfakcjonującej odpowiedzi. Musi jednak być stawiane, gdyż tylko w ten sposób można próbować dostosowywać dydaktykę do zmieniającej się rzeczywistości. Cele i metody nauczania ewoluują wraz z pojawianiem się nowych idei w architekturze i urbanistyce, nowych technik budowlanych i projektowych, zasad organizacji pracy, potrzeb społecznych, otoczenia ekonomicznego. Jak zauważa Reinier de Graaf, „Kształcenie architekta jest nieustającym trwaniem w dylemacie «jajko czy kura», w ramach którego teoria i praktyka, idealizm i pragmatyzm, opór i uległość są ze sobą powiązane w niedającej się rozplątać sieci, w której nigdy nie jest jasne, który z tych czynników dominuje”².

Wbrew częstemu lekceważeniu, wynikającemu z niezrozumienia problemu lub dążenia wyłącznie do korzyści ekonomicznych, architektura o wysokich walorach estetycznych jest niezbędna do życia, ponieważ dzięki niej budowle nabierają znaczeń, miejsca zamieszkania i pracy stają się rozpoznawalne, a ludzie mogą identyfikować się z nimi, stając się częścią społeczności. Jak twierdzi Antonio Monestiroli, odzyskanie architektury jako rzemiosła polegającego na

² R. de Graaf, *Ja was nauczę architektury!*, tłum. M. Choptiany, „Autoportret” 2018, nr 1, <https://www.autoportret.pl/artykuly/ja-was-naucze-architektury> [dostęp: 11.02.2025].

tworzeniu takiego właśnie ludzkiego środowiska jest zadaniem spoczywającym na uczelniach architektonicznych³. Ten sam autor stwierdza, że

podobnie jak sztuka w ogóle, architektura winna stawiać pytania i jednocześnie formułować odpowiedzi. Jest jej potrzebna wolność, która nie oznacza oderwania od rzeczywistości, ale wolność pozwalająca poznawać rzeczywistość, w którą architektura jest wkomponowywana... by budować nową rzeczywistość, zdolną interpretować wartości i dążenia naszych czasów⁴.

Aby sprostać tak formułowanym poważnym wyzwaniom, architekci muszą dysponować odpowiednimi kompetencjami zawodowymi. Powinny one, oprócz zagadnień o charakterze teoretycznym, obejmować szereg umiejętności warsztatowych. Jak pokazuje realizacja projektu „Plac Targowy Grzegórzecka”, w ramach ćwiczenia semestralnego można opracować koncepcję nawet o dużej skali trudności, odpowiadającą na pytania dotyczące realnego problemu w obszarze śródmieścia.

Zadanie projektowe

Zadanie polegało na zaprojektowaniu budynku lub zespołu budynków mieszkalnych wielorodzinnych i biurowych na terenie obecnego placu targowego, znajdującego się przy ulicy Grzegórzeckiej, obok Hali Targowej (il. 1). Teren opracowania został ograniczony ulicami: Grzegórzecką i Metalowców, a także obiektami – halą lodowiska Cracovii oraz odtworzonym wiaduktem i zrealizowaną w ostatnich latach Estakadą Kolejową SKA (Kraków Główny – Podgórze – Płaszów, realizacja 2023), wraz z przystankami i wejściami z poziomu terenu. Celem ćwiczenia, zgodnie z wytycznymi do projektowania, było:

- uzyskanie poprawnych rozwiązań funkcjonalnych i wysokich walorów architektonicznych budynków mieszkalnych i biurowych,
- uzyskanie poprawnych rozwiązań funkcjonalno-użytkowych mieszkań,
- uzyskanie poprawnych rozwiązań funkcjonalno-użytkowych powierzchni biurowych,
- zachowanie żywej tradycji miejsca handlu na Placu Targowym i w Hali Targowej,
- zaprojektowanie sprawnego układu komunikacji kołowej, szynowej i pieszej powiązanej z przystankiem SKA,
- ukształtowanie atrakcyjnych i zróżnicowanych typów przestrzeni – publicznych, publiczno-prywatnych i prywatnych,
- wprowadzenie zieleni (na budynkach, w przestrzeniach publicznych i prywatnych, na ciągach komunikacyjnych),

³ A. Monestiroli, *Architektura i jej nauczanie*, „Pretekst” 2018, nr 8, s. 26–31.

⁴ *Ibidem*, s. 26.

- dostrzeżenie i świadome uwzględnienie w koncepcji relacji urbanistycznych, funkcjonalno-przestrzennych i kompozycyjnych w odniesieniu do kontekstu, w tym do Hali Targowej (czas powstania 1937–1940, projekt Juliusz Dumnicki), który stanowi zastany układ miejski tej części Krakowa.

Projektowane obiekty mają stworzyć nową wartość w istniejącej tkance miasta, będąc jednocześnie odpowiedzią na wyzwania współczesnych miast w zakresie: kształtowania atrakcyjnej zabudowy o zróżnicowanej funkcji (mieszkanie, usługi, praca, wypoczynek), realizacji idei miast zwartych, odpornych na skutki narastających zmian klimatycznych, dostępnych komunikacyjnie i sprzyjających spójności społecznej.

Projekt ma charakter studialny, a jego podstawowym celem jest zbadanie możliwości wprowadzenia na wskazanym obszarze zabudowy mieszkaniowej i biurowej zintegrowanej z ogólnomiejskimi funkcjami handlowo-usługowymi i komunikacyjnymi, z zachowaniem tradycji miejsca⁵.

W ramach wykładów, zajęć seminaryjnych i ćwiczeń omawiano znaczenie dla decyzji projektowych następujących czynników:

- istniejącego kontekstu architektoniczno-urbanistycznego,
- kontekstu społeczno-ekonomicznego i technologicznego będącego źródłem przekształceń funkcjonalno-przestrzennych.

Postulowano, aby inwentaryzacja zabudowy uwzględniała aspekt społeczny, a więc określenie, kto i w jaki sposób użytkuje obiekt kubaturowy, najbliższą przestrzeń, jaki to ma i może mieć w przyszłości wpływ na kształt przestrzeni w większej skali.

Podkreślano także znaczenie wzajemnych relacji pomiędzy zabudową a infrastrukturą komunikacyjną. W przypadku „Placu Targowego Grzegórzecka”, oprócz komunikacji pieszej i samochodowej, dużą rolę odgrywają linie tramwajowe i kolej, co może uczynić miejsce ruchliwym wielkomiejskim węzłem przesiadkowym.

Kontekst architektoniczny i urbanistyczny lokalizacji

Wesoła i Stare Miasto

Projekt obejmował teren leżący na styku Starego Miasta, drugiej obwodnicy (odcinek ulic: Józefa Dietla–Grzegórzecka) i historycznej dzielnicy Wesoła. Zarówno linia kolejowa, linie tramwajowe i układ drogowy, jak również sąsiadująca zabudowa przechodzi obecnie proces transformacji swoich funkcji i roli pełnionej w geografii miasta.

⁵ Opis zadania projektowego: „Plac Targowy Grzegórzecka”, kompozycja architektoniczna, Studio 1, rok akad. 2022/2023, ćwiczenia, semestr 4, oprac. P. Wróbel, K. Ingarden, P. Urbanowicz, WAI SP KAAFM [tekst niepublikowany, w archiwum autora].

Wesoła, po wyprowadzeniu z niej oddziałów klinicznych (znajdujących się w budynkach wznoszonych od końca XIX w. przy ul. Kopernika) do otwartej w 2019 r. siedziby w Prokocimiu, ma być przekształcona w nową dzielnicę miasta. W jej centrum prowadzone są obecnie przygotowania do budowy gmachu Instytutu Ekspertyz Sądowych na podstawie projektu architektonicznego wyłonionego w konkursie rozstrzygniętym w 2023 r. Dla Wesołej powstały co prawda opracowania studialne⁶ i Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego⁷, jednak miejsce to nadal poszukuje idei, która mogłaby nadać jej nową tożsamość⁸.

Stare Miasto, poza ścisłą strefą wewnątrz Plant, także podlega poważnym przekształceniom. Szereg budynków użyteczności publicznej leżących na pieszej trasie Rynek Główny–Hala Targowa jest w trakcie zmiany sposobu użytkowania. Neorenesansowy budynek Poczty Głównej (projekt: Friedrich Setz, 1889), wzniesiony w duchu zmodernizowanego historyzmu Pałac Prasy (wcześniej dom handlowy Bazar Polski, projekt: T. Stryjeński, F. Mączyński, 1922) czy neoklasyzystyczny gmach Powszechnej Kasy Oszczędności PKO BP (wcześniej Pocztowej Kasy Oszczędności, projekt: A. Szyszko-Bohusz, A. Tichy, B. Treter, 1925), najprawdopodobniej zostaną przebudowane na hotele lub apartamentowce.

Zarówno Wesoła z zespołem oddziałów klinicznych i towarzyszących im usług, wspomniane gmachy użyteczności publicznej, jak również Hala Targowa i sąsiadujący z nią plac przez dekady powojennej historii Krakowa były wypełnionymi życiem miastotwórczymi miejscami. Obecnie (lata 2023–2025) są przystosowywane do nowych funkcji, spowodowanych m.in. zmianą właścicieli części z nich. Czasowo wyłączone z użytkowania lub zamknięte, oczekują na „nowe życie”.

Hala Targowa i plac targowy

Rejon Hali Targowej (projekt: J. Dumnicki, 1940) funkcjonującej wraz z sąsiednim placem cały okres powojenny był przedmiotem szeregu wypowiedzi projektowych: na temat przystanku kolejowego Kraków-Grzegórzki (konkurs w ramach krakowskiego Biennale Architektury), linii kolejowej (konkurs SARP „Nowe życie pomiędzy estakadami”, 2018) oraz zagospodarowania

⁶ Konkurs studialny „Ul. Kopernika” na opracowanie koncepcji urbanistycznej obszaru śródmieścia Krakowa zawartego w granicach ulicy Lubicz, Al. Powstania Warszawskiego, ulic Grzegórzeckiej, Wielopole i Westerplatte, Miasto Kraków, Biuletyn Informacji Publicznej, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=26165 [dostęp: 10.09.2024]. Równorzędne drugie nagrody uzyskały prace IMB Asymetria Sp. z o.o. i Biuro Rozwoju Krakowa S.A.

⁷ Wesoła – rejon ulicy Kopernika – historia sporządzenia planu, Miasto Kraków, Biuletyn Informacji Publicznej, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=93499 [dostęp: 10.09.2024].

⁸ Program dla obszaru Wesołej powstał na podstawie koncepcji miasta kreatywnego; Agencja Rozwoju Miasta Krakowa, <https://armk.pl/kreatywna-wesola> [dostęp: 10.09.2024]. Na temat koncepcji miasta kreatywnego *vide*: M. Rogowska, *Koncepcja kreatywnego miasta w teorii i praktyce*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2013, nr 320, s. 156–165.

placu targowego i ulicy Grzegórzeckiej (koncepcja wykonana na zlecenie Zarządu Zieleni Miejskiej, 2020).

W wyniku gruntownej przebudowy i modernizacji powstała linia kolejowa SKA. Nasyp ziemny został zastąpiony ażurową estakadą, która przyczyniła się do otwarcia nowych widoków i perspektyw istniejących ulic. Zbudowano dodatkowe dwa tory linii kolejowej, zwiększając jej przepustowość, wraz z przystankami osobowymi w obu kierunkach z wyjściami na poziom terenu przy ulicy Grzegórzeckiej. W związku koniecznością modernizacji estakady i poszerzeniem torowiska trasy SKA rozebrano oryginalny wiadukt i odtworzono go w historycznej formie. Stare zdjęcia wiaduktu kolejowego przerzuconego nad dawnym korytem Wisły, która płynęła w miejscu obecnych Plant Dietlowskich i alei Daszyńskiego, są dobrze znane osobom zainteresowanym architekturą i historią Krakowa. Wiadukt, z charakterystycznymi łukami przęseł, świadczy o zaskakującej skali zmian w topografii i zabudowie miast, jakie są możliwe w krótkim czasie, w związku z postępującym rozwojem infrastruktury komunikacyjnej.

Kontekst społeczny i techniczno-ekonomiczny projektu

Nowe formy pracy, handlu i usług

Obecnie już nie tylko wielkie centra handlowe i sklepy wielkopowierzchniowe wyprowadzające handel poza śródmieścia mają niepokojący wpływ na kształt dzielnic znajdujących się w centrach miast. Zachodzące w szybkim tempie i w sposób ciągły zmiany w formach pracy, handlu i usług oraz relacjach międzyludzkich przenoszących się do Internetu (e-handel – *e-commerce*; e-usługi – *e-services*) kształtują architekturę i sposób funkcjonowania zespołów zabudowy stref śródmiejskich i przestrzeni publicznych. Dotyczy to zarówno poszczególnych sklepów, punktów usługowych, ulic i pasażów handlowych, jak również hal i placów targowych. Drobną produkcją i małe placówki handlowe są wypierane przez coraz większe podmioty, dysponujące dzięki koncentracji kapitału większymi środkami i możliwościami działania. Nowe technologie wpływają na decyzje ekonomiczne, te zaś przekładają się na rozwiązania funkcjonalno-użytkowe i ostatecznie na architekturę i urbanistykę.

Jeszcze w latach 80. i 90. ubiegłego wieku targowiska były w Polsce tradycyjnym miejscem handlu, gdzie większość stanowili producenci sprzedający własne produkty. W obecnym stuleciu są oni coraz częściej zastępowani firmami należącymi do międzynarodowych sieci dystrybutorów. Pociąga to za sobą zmiany organizacyjne, wymagające z kolei inaczej zaprojektowanych obiektów.

Ostatnia fala przekształceń technologii e-handlu udostępniająca masowe zakupy przez system kurierów i automatycznych punktów odbioru obniża intensywność użytkowania tradycyjnie funkcjonujących punktów sprzedaży i gastronomii, a tym samym interakcji społecznych. Z miejskiego krajobrazu znikają nie

tylko małe sklepy i warsztaty, ale nawet większe obiekty handlowe. Nieodwracalnie swój charakter zmienia szereg branż handlu i usług. Przykładowo w ostatnim czasie można zaobserwować zanikanie tradycyjnych księgarni i sklepów muzycznych⁹. Zanikają również stare zwyczaje i zachowania społeczne, takie jak oglądanie wystaw sklepowych (*window shopping*) w czasie spacerów ciągami handlowymi, a wiele witryn, które ukazywały wnętrza z towarami i ludźmi, staje się martwymi powierzchniami reklamowymi.

Istotnym, stosunkowo nowym zjawiskiem, jest praca zdalna, której zakres zwiększył się skokowo z powodu pandemii Covid-19. Zmieniła ona rynek powierzchni biurowych i zmusiła operatorów do poszukiwania elastycznych alternatyw przez łączenie funkcji lub przekształcania biur w powierzchnie mieszkalne.

W związku z zasygnalizowanymi trendami coraz cenniejsze stają się istniejące ciągle w miejskim krajobrazie przejawy tradycyjnych aktywności, takich jak sprzedaż produktów rolno-spożywczych i drobnej wytwórczości na placach, bazarach i targowiskach (il. 2,3,4)¹⁰.

Także unikalne zjawiska jak giełdy książek, odzieży, staroci czy zwykłych rzeczy używanych mają podwójne znaczenie – czysto użytkowe i społeczne, stanowiąc alternatywne sposoby zarabkowania i spędzania czasu, wzmacniając tożsamość miejsc i lokalnych społeczności. Z punktu widzenia urbanistyki są pożądanym urozmaicheniem homogenicznych przestrzeni miejskich.

Nowe formy miejskie

Projekt „Plac Targowy Grzegorzeczka” stwarzał dobrą okazję do zapoznania się z nowymi koncepcjami urbanistycznymi: miasta zwartego, kompaktowego (*compact city*), inteligentnego (*smart city*), 15-minutowego, życzliwego (*soft city*), kreatywnego (*creative city*). Wspólną ich cechą jest zdecydowany odwrót od modernistycznego planowania opartego na strefowaniu funkcji miejskich, powodującego powstawanie monokulturowych osiedli na peryferiach, rozlewanie się zabudowy (*urban sprawl*), a także wymuszającego ekspansję komunikacji samochodowej i degradację obszarów śródmiejskich.

Wszystkie pozytywne cechy miast (także miasta odpornego na zmiany klimatyczne [*resilient city*] i miasta cyrkularnego [*circular city*]) wydaje się łączyć holistyczna idea miasta zrównoważonego (*sustainable city*), które zdolne jest zapewnić mieszkańcom optymalne środowisko życia, w tym dostępne cenowo mieszkania, dostęp do ochrony zdrowia, edukacji, kultury, wypoczynku

⁹ Z kolei przykładem pozytywnego zjawiska kulturowego jest odrodzenie bibliotek przejmujących rolę lokalnych ośrodków kultury, miejsc działań organizacji i nieformalnych spotkań mieszkańców.

¹⁰ Vide: „Architektura i Biznes” 2024, nr 1: *Jadalne miasto*.

i komunikacji publicznej¹¹. Miasta zrównoważone powinny mieć trwałe i stabilne warunki ekonomiczne zapewniające pracę oraz zdolność minimalizowania ryzyka i szkód powstałych na skutek katastrofalnych zmian klimatycznych. Ważnymi cechami zabudowy zrównoważonej jest jej zróżnicowanie – pod względem architektonicznym i społecznym – oraz dbałość o lokalne formy handlu i usług wraz z ogólnodostępnymi terenami zielonymi.

Cele i metody dydaktyczne

Cele dydaktyczne

Cele dydaktyczne określone dla projektu „Plac Targowy Grzegórzecka”¹² można podzielić na trzy grupy: a) cele ogólne, b) cele kształcenia w zakresie podejścia do projektowania i c) cele kształcenia w zakresie umiejętności warsztatowych.

a) Cele kształcenia ogólnego:

- uświadomienie studentom, że miasto jest złożoną strukturą materialną, ponieważ obejmuje różnego rodzaju budynki, infrastrukturę komunikacyjną, techniczną i tereny zielone, ale także strukturą społeczną, którą tworzą sieci powiązań międzyludzkich i znaczeń symbolicznych opartych na historii i teraźniejszości;
- pokazanie, jak trudnym zadaniem jest równoważenie w jednym projekcie różnych, często sprzecznych potrzeb i wymagań ze strony użytkowników, służb miejskich i mieszkańców, a także zachowanie wartości historycznych, tradycji miejsca, przepisów i regulacji formalno-prawnych;
- powiązanie projektowania na konkretnym terenie i w dynamicznym kontekście z refleksją teoretyczną dotyczącą nowych koncepcji kształtowania zespołów miejskich.

b) Cele kształcenia w zakresie podejścia do projektowania:

- wyjście poza schemat myślenia o architekturze/projektowaniu poszczególnych niepowiązanych ze sobą obiektów;
- integracja projektowania architektonicznego i planowania urbanistycznego;
- poznanie zasad kompozycji architektoniczno-urbanistycznych i zdecydowanie podkreślenie ich znaczenia w procesie budowania współczesnego miasta;
- uznanie roli rozwiązań komunikacyjnych i budowli inżynierskich w mieście, które pełniąc swoje funkcje jako infrastruktura obsługująca, powinny być tematem projektów architektonicznych na takich samych prawach jak budynki.

¹¹ Koncepcja miasta zrównoważonego opiera się na Agendzie 2030 i jej 17 Celach Zrównoważonego Rozwoju, uchwalonej przez ONZ w 2015 r.

¹² W odniesieniu do stosowanych zapisów sylabusu cele dydaktyczne zostały poszerzone i sformułowane w sposób odpowiadający wymaganiom tematu projektu.

c) Cele kształcenia w zakresie umiejętności warsztatowych:

- opanowanie podstawowych układów rzutów i przekrojów (schematów funkcjonalnych i kompozycyjnych) budynków biurowych;
- rozwijanie umiejętności operowania podstawowymi układami mieszkań i budynków mieszkalnych wielorodzinnych w odniesieniu do struktury i wielkości mieszkań, stron świata, widoków i ekspozycji, funkcji towarzyszących;
- koordynowanie projektowania w rzutach i przekrojach z uwzględnieniem komunikacji poziomej i pionowej, poziomów mieszkalnych, poziomów biurowych, handlowo-usługowych i garażowych, wraz z pomieszczeniami technicznymi, gospodarczymi, magazynowymi, miejscami do parkowania, dojazdami, dostawami, usuwaniem odpadów, spełnianiem wymagań ochrony przeciwpożarowej;
- skalowanie i definiowanie przestrzeni: prywatnych, półprywatnych, publicznych, współdzielonych i hybrydowych.

Metody dydaktyczne

W trakcie pracy nad projektem, która obejmowała zarówno działania przygotowawcze i organizacyjne, pracę nad samym projektem, jak i różne formy jego upublicznienia, wykorzystano różnorodne metody dydaktyczne, w tym standardowe, które zwykle składają się na procedury przygotowania projektów semestralnych, oraz metody ponadstandardowe, które pojawiły się w związku z realizacją formy zorganizowanego konkursu.

a) Wykorzystane metody dydaktyczne standardowe:

- wykłady nauczycieli prowadzących ćwiczenia;
- części teoretyczne o charakterze seminaryjnym realizowane przez nauczycieli w ramach ćwiczeń prowadzonych w grupach;
- przygotowywanie i prezentacja przez studentów przykładów projektów referencyjnych;
- studia literaturowe z wykorzystaniem książek, czasopism, źródeł internetowych¹³;
- korekty indywidualne i zbiorowe w trakcie ćwiczeń;

¹³ W zestawieniu literatury zalecaniej znalazły się pozycje dotyczące projektu realizowanego w standardowym cyklu dydaktycznym, w którym zakres ćwiczenia obejmuje budynki biurowe. Mając świadomość, że zakres i nakład pracy semestralnej/konkursowej wykraczał poza zwyczajowy temat projektu na 2. roku studiów, studentów zapoznano, przynajmniej w formie prezentacji i omówienia, z wybranymi książkami traktującymi o zasadach kompozycji architektonicznej i urbanistycznej, do wykorzystania w miarę indywidualnych predyspozycji i zainteresowań: J. Ghel, B. Svarre, *Jak studiować życie w przestrzeni publicznej*, tłum. M.A. Urbańska, Narodowy Instytut Architektury i Urbanisty, Warszawa 2021; B. Leupen, C. Grafe, N. Körnig, M. Lampe, P. de Zeeuw, *Projektowanie architektury w ujęciu analitycznym*, tłum. E.M. Niezabitowska, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2012; K. Pluta, *Przestrzenie publiczne miast europejskich. Projektowanie urbanistyczne*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2012; K. Wejchert, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, wyd. 2, Arkady, Warszawa 1984.

- wykorzystanie w trakcie korekt wszystkich dostępnych rodzajów rysunków architektonicznych (impresyjnych szkiców brył, widoków, detali, rysunków odręcznych rzutów, przekrojów i elewacji, rysunków komputerowych koncepcyjnych, modelowania komputerowego 3D, wizualizacji);
 - modelowanie fizyczne robocze, prace koncepcyjne na modelach, sprawdzanie przyjętych rozwiązań z użyciem modelu-matki, opracowanie modelu ostatecznego;
 - dokumentowanie pracy przy pomocy fotografii;
 - opracowanie projektu końcowego w wersji papierowej – plansze wystawowe 100 × 70, zeszyty w formacie A3, zapis cyfrowy w formatach .pdf, .jpg, .ppt.
- b) Wykorzystane metody dydaktyczne ponadstandardowe:
- wykłady zaproszonych przedstawicieli inicjatora konkursu i zaprezentowanie punktu widzenia przedstawicieli SBDiM;
 - opracowanie projektu semestralnego w formie prezentacji konkursowej;
 - prezentacja nominowanych projektów w czasopiśmie „Architektura & Biznes”¹⁴ podczas jesiennych Targów Domów i Mieszkań 2023 w Krakowie organizowanych przez SBDiM, powiązana z uroczystym wręczeniem nagród i wyróżnień, w ramach panelu na Biennale Architektury w Krakowie w 2023 r.¹⁵ na terenie Wydziału Architektury i Sztuk Pięknych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie.

Uzyskane wyniki w pracach studenckich

Projekty, które powstały w ramach konkursu, należy uznać za interesujący głos w dyskusji na temat przyszłości rejonu Hali Targowej¹⁶. Pomimo narzuconych ograniczeń wynikających z planu dydaktycznego wszystkie prace zaprezentowały dobry poziom i różnorodność rozwiązań architektoniczno-przestrzennych (il. 5–13). We wszystkich zachowano podstawową funkcję placu targowego, uzupełniając program o funkcje mieszkalne i biurowe oraz przestrzeń

¹⁴ K. Banasik-Petri, *Architektura sztuka społeczna*, „Architektura & Biznes” 2023, nr 12, s. 136–151.

¹⁵ *Ibidem* – w szczególności informacje odnośnie do *Projekt Grzegórzki – doświadczenie w tworzeniu nowej struktury miejsca*, prezentacja Piotra Wróbla i Piotra Legerskiego w ramach panelu pod hasłem „Architektura sztuka społeczna” przygotowanego przez Wydział Architektury i Sztuk Pięknych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego na Międzynarodowego Biennale Architektury 2023 w Krakowie, s. 144–147.

¹⁶ Jury konkursowe pod przewodnictwem Piotra Legerskiego, prezes zarządu SBDiM, w skład którego wchodził również m.in. prezes krakowskiego oddziału SARP Magdalena Buczyńska-Zapała i przewodniczący Rady Małopolskiej Okręgowej Izby Architektów RP Marek Kaszyński, przyznało następujące nagrody i wyróżnienia: Rafał Burtan – 1 nagroda; Joanna Mikołajec – 2 nagroda; Wiktoria Bryl i Adrian Mazurkiewicz – 3 nagroda równorzędna; oraz Katarzyna Cieślak i Matylda Grojec – wyróżnienie.

publiczną w formie ogólnodostępnych placów na poziomie terenu lub na wyższych kondygnacjach.

Układy i struktura mieszkań (wymagana w wytycznych) były na ogół poprawne. Budynki biurowe oparto na ogólnie przyjętych schematach funkcjonalnych „powłoki i rdzenia” (*shell and core*)

Ponadto zaproponowano różne formy zieleni, mającej przynajmniej częściowo rekompensować zwiększoną intensywność zabudowy. Zielone dachy, ściany czy tarasy i stropodachy z zielenią dopełniały program użytkowy zespołu. Jak wynika z doświadczeń organizatorów konkursu studialnego „Nowe życie pomiędzy estakadami”, istniejący wcześniej nasyp ziemny linii kolejowej był ograniczonym, jednak cennym źródłem zieleni dla okolicznych mieszkańców. Po zastąpieniu go żelbetową konstrukcją estakady w rejonie placu znacząco zmniejszyła się powierzchnia biologicznie czynna¹⁷.

Szereg prac uwzględnił możliwość aktywizacji placu i projektowanej zabudowy przez włączenie ich w układ cyrkulacji ruchu pieszego, który wzrosło z uwagi na nowy przystanek SKA. Niektóre koncepcje świadomie wykorzystały element wysokościowy jako lokalną dominantę (il. 14–17).

Ogólny wniosek, jaki nasuwa się po analizie prac, to przekonanie, że nowa zabudowa mieszkaniowa i biurowa w rejonie Hali Targowej, w bezpośrednim sąsiedztwie Starego Miasta i nowej dzielnicy Wesoła, mogłaby wykreować pożądaną nową jakość architektoniczno-przestrzenną zauważalną w skali Krakowa.

Podsumowanie

Wnioski końcowe

Z punktu widzenia dydaktycznego realizowanie tak trudnego projektu w czwartym semestrze studiów było ryzykowne. Można więc mówić o pewnego rodzaju dydaktycznym eksperymencie. Samo opanowanie programu złożonego projektu i koordynacja różnego rodzaju wymagań funkcjonalnych przynajmniej na poziomie dostatecznym wymagały większego niż zwykle zaangażowania uczestników zajęć. Niewielka jeszcze wiedza i doświadczenie studentów w budowaniu koncepcji, szczególnie jej świadomego metodycznego rozwijania, stanowiły duże wyzwanie dla nauczycieli. Cały bagaż zagadnień warsztatowych czy aktualnego kontekstu społecznego, wraz z niezbędnym zarysem wiedzy o presji zmian technologicznych i środowiskowych, mógł spowodować przeciążenie młodych ludzi i zniechęcić do pracy. Pomimo tych zagrożeń uzyskane wyniki całego rocznika, szczególnie prac wybranych do konkursu, potwierdzają, że zamierzenie powiodło się.

¹⁷ Informacja, którą podzielił się z uczestnikami projektu arch. Piotr Urbanowicz, sędzia w konkursie SARP „Życie między estakadami” w 2018 r.

Projekt, w którym należało zaproponować nowe architektoniczne ramy dla istniejącego targowiska oraz giełdy książek i staroci, był okazją do zastanowienia się nad współczesnymi formami handlu, usług i pracy oraz poznawania nowych koncepcji dla miast XXI w. Wszystkie koncepcje uzasadniały wartość tradycyjnych form aktywności i bezpośrednich spotkań ludzi jako miejsca – w sensie antropologicznym – o znaczeniu ekonomicznym i kulturowym.

Posługując się różnymi metodami dydaktycznymi, osiągnięto w ramach jednego projektu ważne cele nauczania architektury w zakresie kształcenia ogólnego i warsztatowego, przekazując umiejętności projektowania obiektów wielofunkcyjnych wraz z obsługą komunikacyjną.

Ponadto praca nad tematem była dobrym wprowadzeniem dla młodych osób do działania w realiach zawodu, w którym praca na zasadach konkursu i rywalizacji jest nieodłączną częścią praktyki zawodowej (konkursy architektoniczne, postępowania przetargowe, pozyskiwanie zleceń w warunkach konkurencji), a wyniki pracy poddawane są krytycznej analizie z różnych punktów widzenia, wraz z publicznymi ocenami i otwartymi dyskusjami.

Postulaty

Projekty realizowane na uczelniach powinny umożliwiać realizację określonego programu nauczania, jednakże winny także być w miarę możliwości mocno osadzone w realiach. Należy możliwie na wczesnym etapie edukacji zapoznać studentów ze złożoną rzeczywistością miast i osiedli, w których spotykają się i krzyżują często rozbieżne interesy różnych grup społecznych i instytucji – mieszkańców, zarządców nieruchomości, handlowców, deweloperów, projektantów, władz miasta i jego agend.

Studenci powinni mieć okazję uczyć się, jak architekt może i powinien uczestniczyć w skomplikowanej grze zmierzającej do pogodzenia zawodowych priorytetów (troska o wysoką jakość rozwiązań architektonicznych i funkcjonalnych budynków, przestrzeni publicznych, dbałość o zastane wartości kulturowe) z wymaganiami ekonomicznymi i użytkowymi obiektów handlowo-usługowych, komunikacji i zieleni, z jednoczesnym uwzględnieniem przepisów obowiązującego prawa.

W przyszłości, w tego typu działaniach dydaktycznych, na etapie oceny projektów warto uwzględnić procedurę i dobre praktyki stosowane m.in. w konkursach organizowanych przez Stowarzyszenie Architektów Polskich, do których należą opisowe uzasadnienia rozstrzygnięcia konkursu oraz przeprowadzenie dyskusji pokonkursowej.

W ramach kolejnych edycji konkursu należy położyć większy nacisk na otwartą prezentację punktu widzenia i metod działania środowiska deweloperów oraz rozmowy o ich uwarunkowaniach. Byłaby to okazja do zrozumienia pewnego obszaru zagadnień, na który mają duży wpływ czynniki polityczne i społeczno-ekonomiczne, a także system prawny obowiązujący w Polsce.

Kultura dialogu, aktywne uczestniczenie w otwartej dyskusji i merytorycznym sporze, zabieranie głosu i artykułowanie argumentów, to konieczne umiejętności architekta, który musi umieć pracować z zespołem, brać udział w dialogu społecznym i różnego rodzaju mediacjach. Szczególnie architektura mieszkaniowa w kontekście problematyki związanej z politykami rządów, samorządów i miast oraz pogłębiającym się problemem mieszkaniowym w Polsce, powinna znaleźć należne miejsce w systemie kształcenia architektów.

Bibliografia

- Agencja Rozwoju Miasta Krakowa, <https://armk.pl/kreatywna-wesola> [dostęp: 10.09.2024].
- „Architektura i Biznes” 2024, nr 1: *Jadalne miasto*.
- Banasik-Petri K., *Architektura sztuka społeczna*, „Architektura & Biznes” 2023, nr 12, s. 136–150.
- De Graaf R., *Ja was nauczę architektury!*, tłum. M. Choptiany, „Autoportret” 2018, nr 1, <https://www.autoportret.pl/artykuly/ja-was-naucze-architektury> [dostęp: 11.02.2025].
- Ghel J., Svarre B., *Jak studiować życie w przestrzeni publicznej*, tłum. M.A. Urbańska, Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki, Warszawa 2021.
- Konkurs studialny „Ul. Kopernika” na opracowanie koncepcji urbanistycznej obszaru śródmieścia Krakowa zawartego w granicach ulicy Lubicz, Al. Powstania Warszawskiego, ulic Grzegórzeckiej, Wielopole i Westerplatte, Miasto Kraków, Biuletyn Informacji Publicznej, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=26165 [dostęp: 10.09.2024].
- Leupen B., Grafe C., Körnig N., Lampe M., de Zeeuw P., *Projektowanie architektury w ujęciu analitycznym*, tłum. E.M. Niezabitowska, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2012.
- Monestiroli A., *Architektura i jej nauczanie*, „Pretekst” 2018, nr 8, s. 26–31.
- Opis zadania projektowego: „Plac Targowy Grzegórzecka”, kompozycja architektoniczna, Studio 1, rok akad. 2022/2023, ćwiczenia, semestr 4, oprac. P. Wróbel, K. Ingar-den, P. Urbanowicz, WAiSP KAAFM [tekst niepublikowany, w archiwum autora].
- Pluta K., *Przestrzenie publiczne miast europejskich. Projektowanie urbanistyczne*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2012.
- Rogowska M., *Koncepcja kreatywnego miasta w teorii i praktyce*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2013, nr 320, s. 156–165.
- Wejchert K., *Elementy kompozycji urbanistycznej*, wyd. 2, Arkady, Warszawa 1984.
- Wesola – rejon ulicy Kopernika – historia sporządzenia planu, Miasto Kraków, Biuletyn Informacji Publicznej, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=93499 [dostęp: 10.09.2024].

Ilustracja 1. Lokalizacja zadania projektowego „Plac Targowy Grzegorzeczka”. Źródło: Geoportal.gov, https://mapy.geoportal.gov.pl/imap/Imgp_2.html?gmap=gp0 [dostęp: 11.02.2025].

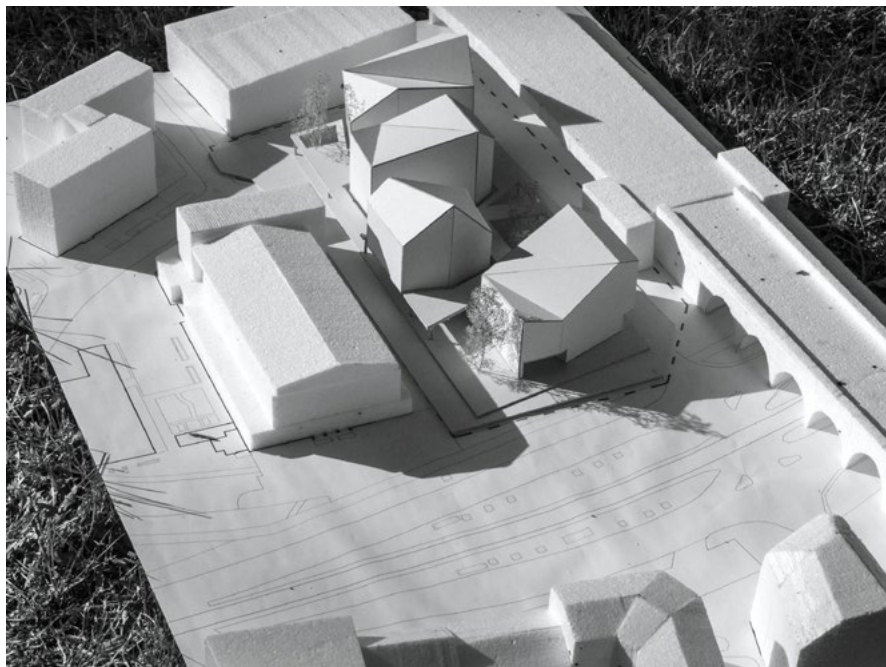
Ilustracja 2. Plac targowy, giełda książek i staroci. Fot. autor

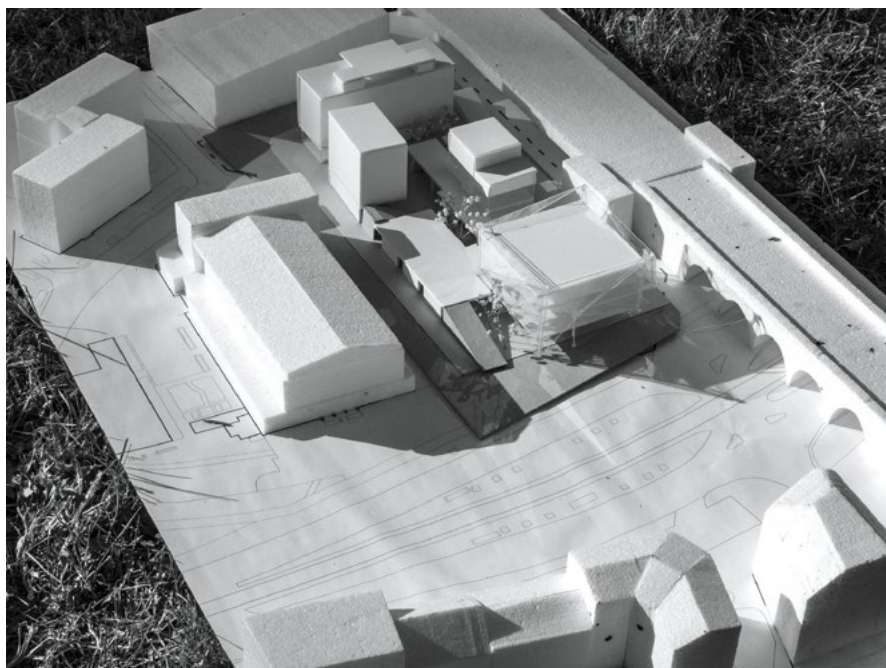
Ilustracja 3. Plac targowy, giełda książek i staroci. Fot. autor

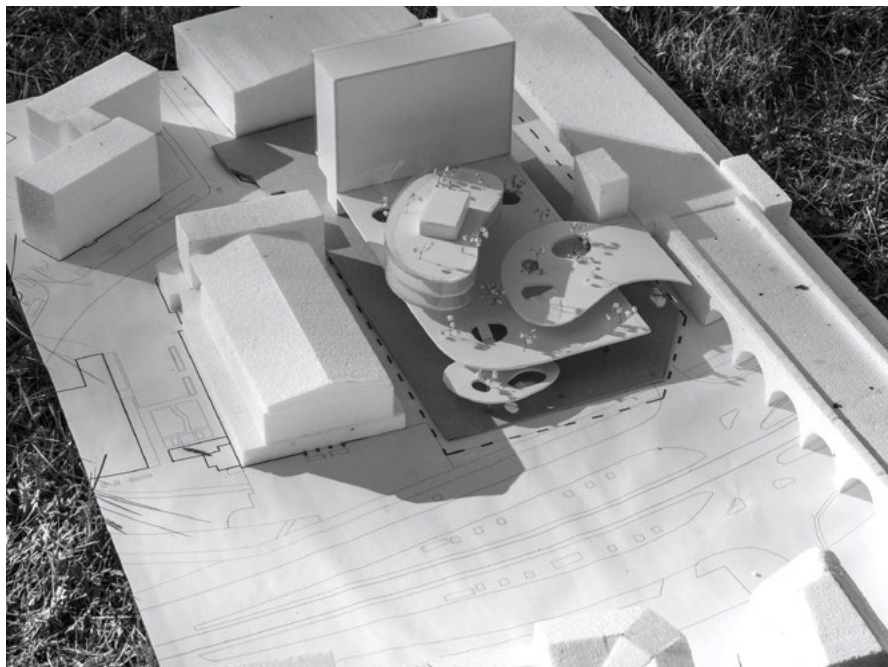
Ilustracja 4. Plac targowy, giełda książek i staroci. Fot. autor

Ilustracja 5. Stud. Volha Maslenkova. Fot. autor

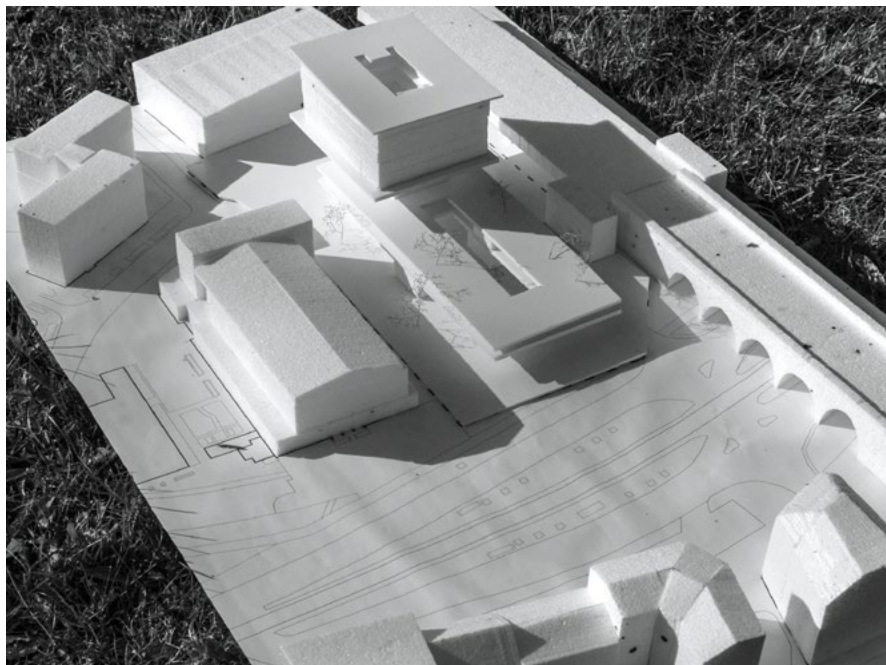
Ilustracja 6. Stud. Wiktoria Bryl, trzecia nagroda równorzędna. Fot. autor

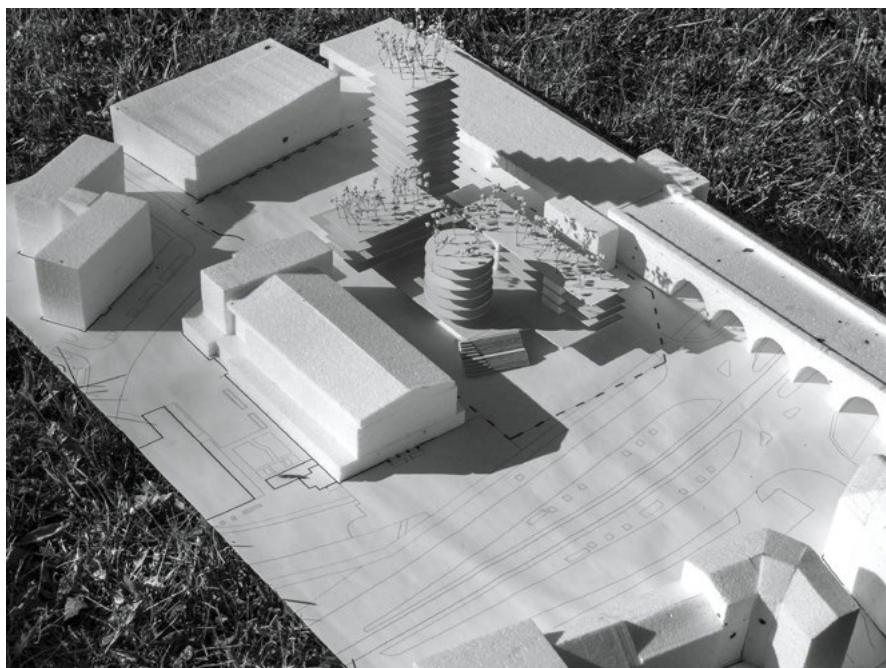
Ilustracja 7. Stud. Matylda Grojec, wyróżnienie. Fot. autor

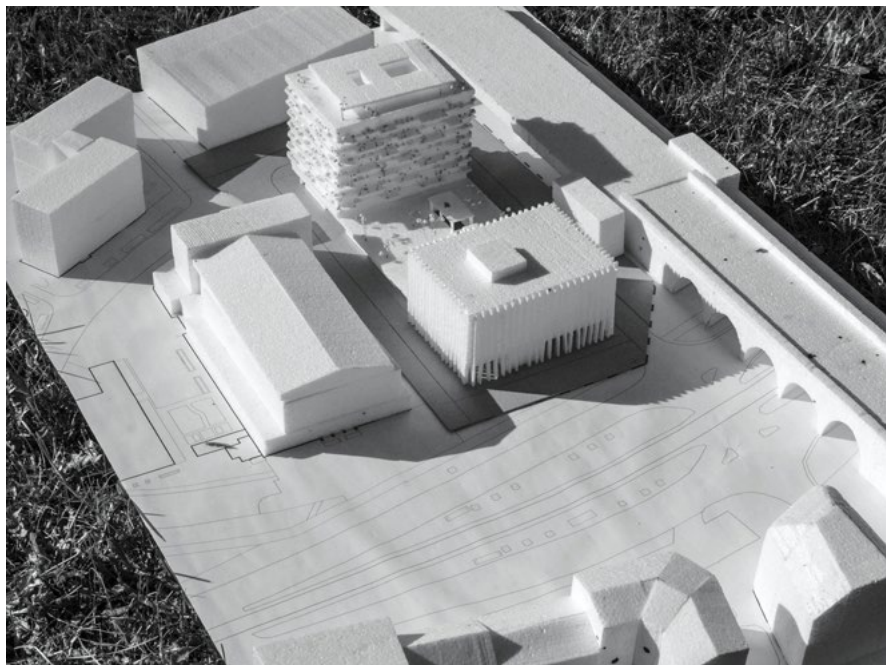
Ilustracja 8. Stud. Joanna Mikołajec, druga nagroda. Fot. autor

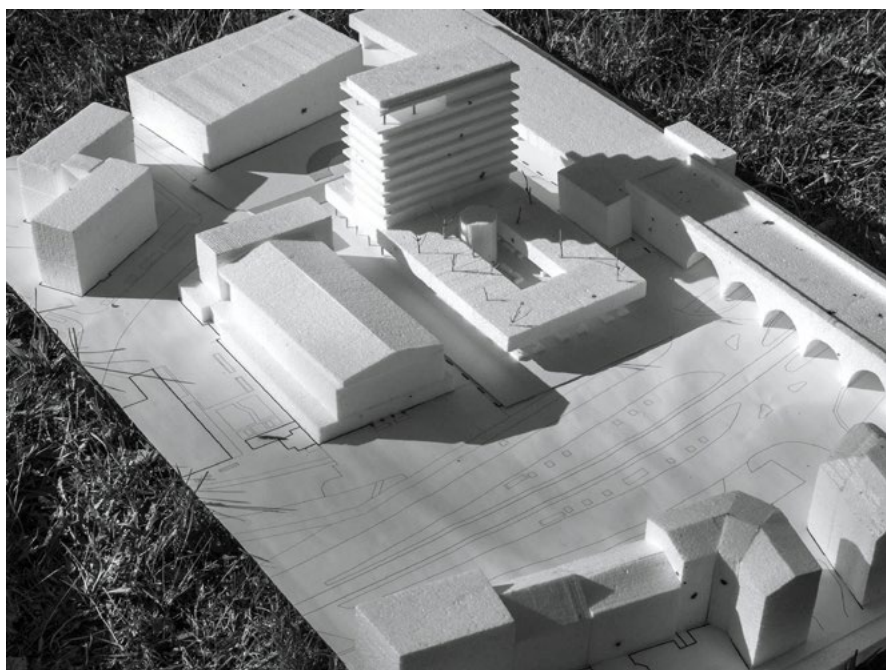
Ilustracja 9. Stud. Katarzyna Cieślak, wyróżnienie. Fot. autor

Ilustracja 10. Stud. Aurelia Kulesza. Fot. autor

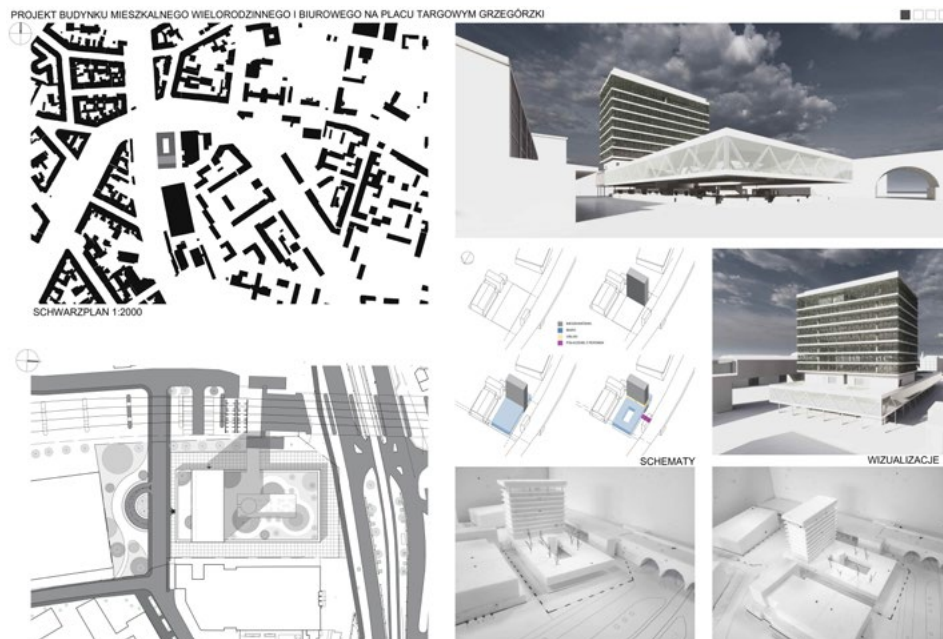
Ilustracja 11. Stud. Tetiana Borovkova. Fot. autor

Ilustracja 12. Stud. Rafał Burtan, pierwsza nagroda. Fot. autor

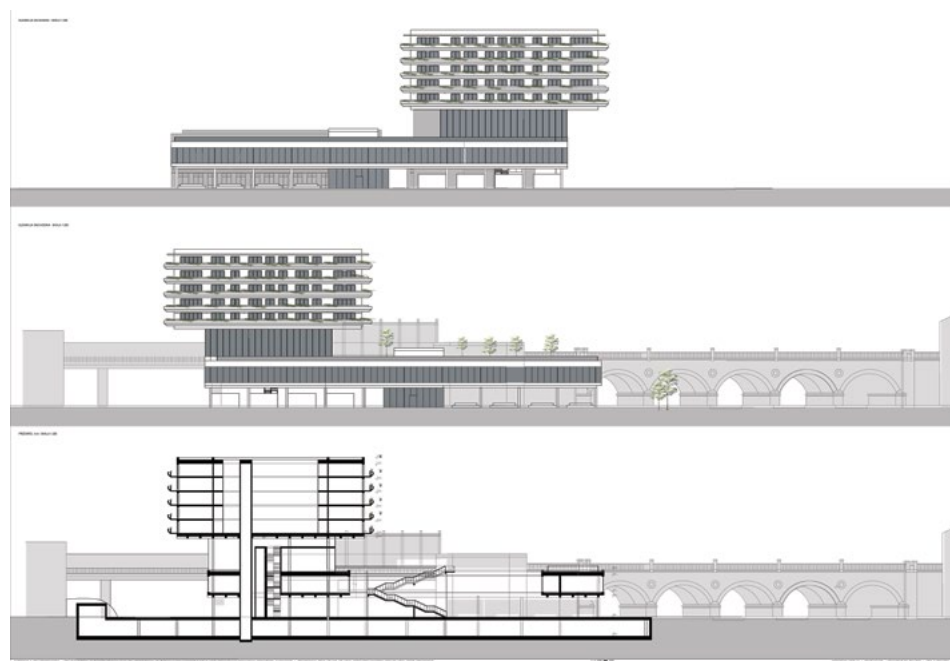
Ilustracja 13. Stud. Adrian Mazurkiewicz, trzecia nagroda równorzędna. Fot. autor

Ilustracja 14. „Plac Targowy Grzegorzeka”, projekt studencki konkursowy, stud. Rafał Burtan. Archiwum WAiSP UAFM

Ilustracja 15. „Plac Targowy Grzegórzecka”, projekt studencki konkursowy, stud. Joanna Mikolajec. Archiwum WaiSP UAFM

Ilustracja 16. „Plac Targowy Grzegórzecka”, projekt studencki konkursowy, stud. Katarzyna Cieślak. Archiwum WaiSP UAFM

Ilustracja 17. „Plac Targowy Grzegórzecka”, projekt studencki konkursowy, stud. Aurelia Kulesza.
Archiwum WAiSP UAFM

